

In this article has been analysed legal nature of treaties about implementation with third person. On the basis of civil law analysis and legal literature was determinated preconditions of conclusion there treaties. Special attention is dedicated to questions about/of conclusion there treaties. The coparison of this treaty have been implemented with/due to treaty about third person.

Keywords: the contract (the agreement); person who made an agreement; obligation; the third person; acceptance of execution.

Петечел Н.М.

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАХОВОГО РИЗИКУ У ДОГОВОРІ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

УДК 347.4:369.06

Постановка проблеми. Динаміка існування страхових правовідносин пов'язана з ускладненням існуючих і появою нових видів страхових ризиків зумовлює актуальність питання цивільно-правового регулювання зазначеної правової категорії. Медичне страхування є формою захисту від ризиків, що загрожують найціннішому в особистому та громадському відношенні – здоров'ю та життю людини. Страховий ризик є об'єктом медичного страхування, пов'язаний з витратами на надання медичної допомоги при виникненні страхового випадку.

Страховий ризик у договорі медичного страхування має певні особливості, які зумовлені специфікою медичного страхування та, зокрема, розумінням правовідносин у сфері медичного страхування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання страхового ризику у договорі медичного страхування вітчизняною цивілістичною наукою фактично не досліджувалося. Однак буде помилковим стверджувати, що ризику, як явищу та правовій категорії взагалі не приділяється увага. Деякі аспекти страхового ризику розглядалися в окремих дисертаційних дослідженнях і публікаціях учених-цивілістів переважно в рамках дослідження загального поняття страхового зобов'язання (О. В. Гринюк [1]), висвітлення проблем ризикових договорів (І. С. Тімуш [2]), страхування кредитних ризиків (Р. Б. Сабодаш [3]).

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження поняття та місця ризику у страховому зобов'язанні, а саме у договорі медичного страхування.

Виклад основного матеріалу. Юридична енциклопедія дає визначення ризику, під яким розуміють небезпечність виникнення непередбачуваних втрат очікуваного прибутку, доходу, майна, коштів у зв'язку з випадковою зміною умов економічної діяльності, несприятливими обставинами або дією непереборної сили; ступінь ймовірності певної негативної події, яка може відбуватися у певний час або за певних обставин, тобто можлива подія, поява якої має ймовірний і випадковий характер та зумовлює небажані наслідки для учасника відповідних правовідносин [4, с. 317-318].

В науці цивільного права дослідженням поняття «ризик» займалося багато вчених-цивілістів, проте єдиного однозначного підходу до визначення даного поняття, встановлення його співвідношення з суміжними цивільно-правовими конструкціями розроблено так і не було.

І.В.Волосенко пропонує розглядати поняття юридичного ризику в широкому та вузькому (власному) розумінні. Юридичний ризик у цивільному праві у широкому розумінні є різновидом юридичної презумпції, що полягає в можливості настання збитків або набуття благ від дійсної небезпеки або в надії на дію випадку, включену до умов цивільного зобов'язання чи професійної діяльності як юридичний факт (їх сукупність), що може настати або не настати. Юридичний ризик у цивільному праві у вузькому (власному) розумінні розглядається як можливе заподіяння шкоди приватній особі в результаті настання певної небезпеки, з урахуванням ймовірності заподіяння шкоди в результаті впливу небезпеки для немайнової шкоди або розподілу ймовірностей заподіяних збитків майнової шкоди [5, с. 6-7].

Іншу позицію щодо визначення поняття ризику дотримується Є. Є. Єгорова, яка стверджує, що «ризик – це ситуація, котра пов'язана з наявністю вибору із запропонованих варіантів, шляхом оцінки ймовірності настання ризикової ситуації, що може викликати як позитивні, так і негативні наслідки» [3, с. 36-37].

На основі наведених тверджень можна зробити висновок, що у ризику завжди присутня невизначеність. Ризик є переважно

ймовірністю настання певного наслідку, і не обов'язково цей наслідок буде негативним.

В науці цивільного права щодо визначення поняття «ризик» сформувалась концепція суб'єктивного ризику. Переважна більшість вчених розглядає ризик як прояв суб'єктивного права, що формується у специфічних обставинах, як психологічне ставлення суб'єкта до результату власних дій чи дій інших осіб [6, с. 75].

В межах цієї концепції В. А. Ойгензіхт та С. М. Братусь розглядали категорію юридичного ризику, прив'язуючи її до поняття безвинної відповідальності. В. А. Ойгензіхт стверджував, що ризик існує паралельно з виною, але може існувати і разом з нею як психічне ставлення суб'єкта до результату власних дій чи дій інших осіб, а також до результату об'єктивно-випадкових дій та випадково-неможливих подій, що виражається у свідомому розумінні настання негативних (і майнових зокрема) наслідків [7, с. 106].

Прихильником концепції суб'єктивного ризику є й Р. Б. Сабодаш, який вважає, що ризик – це юридична категорія, що передбачає суб'єктивне ставлення особи до результатів об'єктивних явищ, які виникають, тривають та припиняються незалежно від волі суб'єкта, що виражається у свідомому розумінні ймовірності настання негативних наслідків і (або) бажанні отримання позитивного результату. Ризик – це завжди суб'єктивне ставлення до результату, адже ризик, який не стосується суб'єкта, перестає бути для нього ризиком [8, с. 8].

На думку М. В. Мниха, про ризик йдеться лише тоді, коли є відхилення між запланованими та реальними результатами. Таке відхилення може бути позитивним та негативним. Негативне відхилення буває при несприятливому результаті. Позитивне відхилення виникає тоді, коли фактичний результат виявляється вагомим ніж очікується. Так, М. В. Мних вважає, що можливість негативного відхилення від запланованого фактичного результату, тобто небезпека небажаного наслідку, називається «ризиком». Ймовірність позитивного відхилення при вихідних заданих параметрах на одну задану подію визначається як «шанс» [3, с. 38].

Протилежною суб'єктивній концепції є концепція об'єктивного ризику. Прихильники даної концепції одноголосно ототож-

нують термін «ризик» із «несприятливими наслідками». Ризик – це завжди небезпека настання несприятливих наслідків (майнового чи особистого немайнового характеру), відносно яких невідомо, настануть вони чи ні.

Суть концепції об'єктивного ризику полягає у тому, що ризиком визнається об'єктивна і невідворотна небезпека у вигляді нормативно закріпленої ймовірності настання певних негативних наслідків і заподіяння шкоди благам та інтересам. Ризик існує незалежно від волі людини та психічного ставлення її до можливого настання несприятливих наслідків, до своїх дій чи дій інших осіб [7, с. 107].

На основі позицій двох вище зазначених концепцій ризику у цивілістичній науці обґрунтовано дуалістичну (компромісну) за своїм характером концепцію ризику.

Дуалістична концепція ризику об'єднує в собі суб'єктивний та об'єктивний підходи щодо його розуміння. Ризик пов'язаний із вибором альтернативи, розрахунком ймовірності зробленого вибору – в цьому проявляється його суб'єктивна сторона. Але разом з тим, ризик можна розглядати і як об'єктивну категорію, оскільки він може породжуватися і такими процесами, які не залежать від волі людини і мають зовнішній щодо її діяльності характер [7, с. 107].

І. В. Волосенко у своєму дисертаційному дослідженні обґрунтовує неприпустимість розуміння ризику лише в одному аспекті (суб'єктивному чи об'єктивному), оскільки юридичний ризик в одних випадках є суб'єктивним, а в інших – об'єктивним, що обумовлено суб'єктивними або об'єктивними підставами юридичних фактів, виникнення яких обумовлює настання передбаченого ризиком певного ймовірного небажаного результату. Ризик має суб'єктивно-об'єктивну природу, оскільки містить у собі як об'єктивні, так і суб'єктивні елементи, у зв'язку з чим має розглядатися як можливість свідомого вибору особою певного варіанта поведінки з урахуванням об'єктивної та невідворотної небезпеки, яка загрожує цивільним правам та інтересам, та можливих наслідків ймовірнісного характеру [5, с. 7].

Проаналізувавши різні позиції вчених-цивілістів щодо сутності поняття «ризик», ми погоджуємося з думкою Р. Б. Сабода-

ша, що не варто стверджувати, що «ризик» завжди має негативний та несприятливий наслідок чи суб'єкт завжди очікує саме такого наслідку. Адже наслідок може бути як негативним, так і позитивним. Також, слід зазначити, що очікування позитивного наслідку і є мотивом до вчинення дій, які можуть мати негативний характер для суб'єкта ризику. Такий мотив (очікування позитивного для себе наслідку) спостерігається у кожній ризиковій ситуації і фактично є стимулом для суб'єкта ризикової ситуації, що змушує суб'єкта вчиняти дії, які можуть мати негативний для нього наслідок, а отже, і є необхідною ознакою цивільно-правового ризику.

На основі дослідження сутності ризику, можна визначити такі його основні характерні риси:

1) Невизначеність ризику – полягає у недостатній забезпеченості процесу прийняття певних рішень та знаннями стосовно певної проблемної ситуації. Так, завжди існує ризик померти чи ризик хвороби, але коли саме смерть чи хвороба буде мати місце залишається невідомим. Невизначеність у суспільних відносинах пояснюється різноманітними причинами, зокрема, це може бути відсутність вичерпної інформації, наявність впливу суб'єктивних чинників на результати аналізу ризикової ситуації, нестабільність зовнішнього середовища діяльності суб'єкта, яка може включати в себе чинники як правового, так і не правового характеру.

Окрім цього, німецька теорія страхового права, вважає важливим для визнання ризику «невизначеним» не «об'єктивну» невизначеність, а невизначеність «суб'єктивну». Тобто достатньо, щоб сторони вважали настання страхового випадку неминучим, і принаймні, для них залишався невідомим час настання ймовірного негативного наслідку [3, с. 41].

2) Ризик існує у будь-яких відносинах, до котрих вступає суб'єкт і може виникнути із найменшої події.

3) Ризик – це той результат, що має настати в майбутньому і який суб'єкт очікує та сподівається на його, що він не відбудеться. Адже події, що вже минули, не несуть у собі жодного аспекту ризику. У суб'єкта немає мотиву до вчинення будь-яких дій, оскільки подія уже відбулася і йому відомо, які наслідки це діяння спричинило [3, с. 40].

4) Альтернативність ризику – це така властивість ризику, що висуває як необхідну умову потребу в оцінюванні, управлінні чи виборі з кількох найбільш вигідних варіантів поведінки суб'єкта. Можливість оцінити наявні альтернативи та прийняти рішення – є неодмінною ознакою ризику, адже відсутність можливості вибору означає відсутність ризику, там, де немає вибору, ризикова ситуація відповідно не виникає.

5) Ризик – це завжди суб'єктивне ставлення до результату, оскільки негативний чи позитивний результат, котрий не стосується суб'єкта, перестає бути для нього ризиком. Як було вже зазначено, ризик виникає з будь-яких правовідносин, до яких вступає суб'єкт і саме тому результат цих правовідносин має значення тільки для цього суб'єкта.

Слушне визначення поняття «ризик», в якому знаходять своє відображення вище зазначені його характерні риси, висловлює Р. Б. Сабодаш, який зазначає, що ризик – це юридична категорія, що передбачає суб'єктивне ставлення особи до результатів об'єктивних явищ, котрі виникають, тривають та припиняються незалежно від волі суб'єкта, що виражається у свідомому розумінні ймовірності настання негативних наслідків, і (або) бажанні отримання позитивного результату [3, с. 42].

Страховий ризик – окремий вид ризику, специфіка якого зумовлена сутністю страхових зобов'язань. Страховий ризик як передумова та один із основних елементів страхового зобов'язання ґрунтується як на договорі, так і на будь-якій іншій підставі виникнення зазначеного правовідношення.

Страхові договори традиційно визнаються ризиковими (алеаторними), оскільки обов'язок страховика сплатити страхову виплату на користь страхувальника чи іншої особи (вигодонабувача) поставлено в залежність від визначеного договором випадку (страхового випадку) [9, с. 118].

Ризик є невід'ємною складовою договорів страхування як загалом, так і договору медичного страхування зокрема. У страхуванні ризик виступає критерієм віднесення страхових договорів до ризикових (алеаторних), а сам ризик розглядається як основа

страхового договору, мета укладення якого полягає в усуненні або зменшенні наслідків страхового випадку.

Досліджуючи поняття ризику не можна не звернути увагу на дефініцію страхового ризику наведеного у статті 8 Закону України «Про страхування». Відповідно до зазначеного нормативно-правового акту страховий ризик – певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання [10].

Такі ознаки страхового ризику як ймовірність та випадковість виступають спонукальними мотивами для виникнення страхового медичного правовідношення, вони зумовлюють потребу у страхуванні з метою захисту здоров'я та життя особи.

Страховому ризику притаманні не лише загальні риси поняття «ризик», але й ряд спеціальних (додаткових) ознак, що впливають з аналізу страхового правовідношення у сфері медичного страхування. Спеціальні (додаткові) риси страхового ризику можуть розглядатися як додаткові правові умови, що дають можливість чітко від межувати цей вид ризику від усіх інших.

Страховий ризик полягає в можливості настання не будь-якої небезпеки, а передбачає детальне визначення характеру тієї небезпеки, від наслідків настання якої укладається договір медичного страхування.

У кожному конкретному виді страхування небезпека чітко індивідуалізується, але є такі види страхування, за яких об'єкт страхування може бути застрахований від кількох різних небезпек. До таких видів страхування належить медичне страхування. Об'єкт договору медичного страхування, а саме життя та здоров'я, можуть бути застраховані від різних небезпек, наприклад, від нещасного випадку чи хвороби.

Наступною характерною ознакою страхового ризику у договорі медичного страхування є те, що небезпека, яка загрожує особі, повинна існувати на момент укладення договору медичного страхування, або повинна існувати ймовірність настання такої небезпеки у майбутньому.

Також, небезпека, яка зазначається у договорі медичного страхування, повинна бути незалежною від волі страхувальни-

ка, оскільки небезпека – це можливість настання випадкової, а не навмисної події. З умовами визначення небезпеки і пов'язана специфіка страхового ризику. При укладенні договору медичного страхування необхідно встановити не лише саму небезпеку, але і її обсяг, оскільки страхувальник повинен точно знати всі умови ризику, який він приймає на себе.

Обсяг небезпеки визначається шляхом покладення на страхувальника обов'язку встановлення обсягу небезпеки. Зокрема, у статті 21 Закону України «Про страхування» передбачено, що при укладанні договору страхування страхувальник зобов'язаний надати інформацію страховикові про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику [10]. Обсяг ризику враховується страховиком як при вирішенні питання про укладення договору медичного страхування, так і при відмові від його укладення.

Виконання зазначеного обов'язку ґрунтується на притаманному страховому праву принципі найвищої довіри сторін (або максимальної сумлінності), згідно з яким ні страхувальник, ні страховик не мають права приховувати один від одного ту чи іншу інформацію, що стосується об'єкта страхування [9, с. 121].

Можливість укладення страхового договору та існування страхового правовідношення, що виникло на його основі, визначається саме страховим ризиком.

Висновки. Отже, існування будь-якого страхового правовідношення без страхового ризику є неможливим. Страховий ризик є передумовою виникнення страхового правовідношення і визначає можливість його здійснення. Саме через можливість настання страхового випадку учасники страхового правовідношення знаходяться в стані ризику.

Ризик щодо життя і здоров'я зумовлює страховий інтерес особи, що полягає в об'єктивній потребі забезпечити об'єкт страхової охорони компенсаційними механізмами.

Ми приходимо до висновку, що саме такі ознаки ризику як ймовірність і невизначеність зумовлюють потребу у страхуванні. Вони є спонукальними мотивами для виникнення страхових пра-

вовідносин за договором медичного страхування з метою захисту майнових та немайнових інтересів, які пов'язані з життям та здоров'ям особи.

1. Гринюк О. В. *Цивільно-правові аспекти майнового страхування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. В. Гринюк. – К., 2004. – 15 с.*
2. Тімуш І. С. *Цивільно-правове регулювання ризикових (алеаторних) договорів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. С. Тімуш. – К., 2004. – 18 с.*
3. Сабодаш Р. Б. *Страхування кредитних ризиків: цивільно-правові аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. С. Тімуш. – К., 2007. – 206 с.*
4. *Юридична енциклопедія / за загал. ред. Шемчушенко – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – Том 5.*
5. Волосенко І. В. *Ризик у цивільному праві (поняття, природа, види) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. В. Волосенко. – К., 2011. – 19 с.*
6. Майданик Р. А. *Аномалії в цивільному праві України: Навч.-практ. посібник / Відп. ред. Р. А. Майданик. – К.: Юстініан, 2007. – 912 с.*
7. Шемциур О. *Поняття та правова природа ризику у приватному праві / О. Шемциур // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 94. – С. 105-108. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_30.*
8. Сабодаш Р. Б. *Страхування кредитних ризиків: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р. Б. Сабодаш. – К., 2007. – 15 с.*
9. Волосенко І. *Страховий ризик у страховому правовідношенні. // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 11. – С. 118-122.*
10. *Закон України «Про страхування» від 07 березня 1996 року із змінами і доповненнями від 25 грудня 2015 року – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.*

Петечел Н.М. Правова характеристика страхового ризику у договорі медичного страхування

В цій статті досліджується правова природа категорії юридичного ризику в аспекті його прояву у приватно-правових відносинах. Автор досліджує сутність поняття ризику, проаналізувавши концепцію суб'єктивного ризику, концепцію об'єктивного ризику та дуалістичну концепцію ризику. На основі аналізу концепцій ризику автором виділено основні характерні риси поняття «ризик». Після цього, автор здійснює аналіз поняття страхового ризику як центрального елементу страхового правовідношення. В результаті чого автором дається характеристика ознак страхового ризику в залежності від виду страхового правовідношення, а саме, ознаки страхового ризику у договорі медичного страхування.

Ключові слова: страхування, медичне страхування, страховий ризик, випадковість ризику, ймовірність ризику.

Петечел Н.М. Правовая характеристика страхового риска в договоре медицинского страхования

В этой статье исследуется правовая природа категории юридического риска в аспекте его проявления в частно-правовых отношениях. Автор исследует сущность понятия риска, проанализировал концепцию субъективного риска, концепцию объективного риска и дуалистическую концепцию риска. На основе анализа концепций риска автором выделены основные характерные черты понятия «риск». После этого, автор осуществляет анализ понятия страхового риска как центрального элемента страхового правоотношения. В результате чего автором дается характеристика признаков страхового риска в зависимости от вида страхового правоотношения, а именно, признаки страхового риска в договоре медицинского страхования.

Ключевые слова: страхование, медицинское страхование, страховой риск, случайность риска, вероятность риска.

Petechel N.M. Legal description of insurance risk in contract of medical insurance.

In this article the author investigates the legal nature of the category of juridical risk in aspect of its manifestation in private-law relationship. The author investigates the essence of the notion of risk, analyzing the concept of subjective risk, the concept of objective risk and a dual concept of risk. Based on the analysis of the concepts of risk the author distinguished the main characteristic features of the notion of «risk». Then, the author analyzes the notion of insurance risk as a central element of the insurance legal relationship. As a result, the author describes the characteristics of insurance risk depending on the type of insurance relationship, namely, signs of insurance risk in the contract of medical insurance.

Keywords: insurance, medical insurance, insurance risk, risk chance, risk probability.